

Kacper Kaniowski

(Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu)

Wydarzenia roku 1944 w miejscowości Żerechowa

Żerechowa to niewielka miejscowość położona w gminie Łęki Szlacheckie, w odległości około 19 km na południowy wschód od Piotrkowa Trybunalskiego. Położenie wsi stosunkowo daleko od miast, bliskość dużego kompleksu leśnego Nadleśnictwa Lubień, a także a może przede wszystkim poczucie moralnego obowiązku walki o Ojczyznę sprawiły, że Żerechowa była uczestnikiem strasznych wydarzeń w czasie II wojny światowej. Pomimo niewielkich rozmiarów wieś może poszczycić się bogatą historią, o której niestety nawet nie wszyscy jej mieszkańcy wiedzą. Celem niniejszego artykułu nie jest jednak przedstawianie monografii Żerechowej, a ukazanie jedynie jednego z najbardziej tragicznych fragmentów jej dziejów. Najbardziej znanym wydarzeniem, wokół którego narosło wiele legend i nieścisłości wśród okolicznej ludności są zdarzenia z maja 1944 roku. Apogeum stanowił dzień 10 maja 1944 r., kiedy Niemcy dokonali pacyfikacji wsi¹. Niemniej jednak opisując tę tragedię należy spojrzeć w szerszym kontekście na wydarzenia mające miejsce w Żerechowej. Pozwoli to na odkrycia nieznanych szerzej wątków historii tej miejscowości.

Rok 1939 dla Polaków był czasem niepokoju i wyczekiwania na rozpoczęcie spodziewanych działań wojennych. Mieszkańcy wsi często mający ograniczony dostęp do informacji, zajęci ciężką pracą związaną z rolnictwem nie mieli czasu martwić się sprawami polityki międzynarodowej. Wszystko zmieniło się w sierpniu tego roku, gdy ogłoszono mobilizację wojskową. Wielu mężczyzn pomimo trwających żniw musiało opuścić swe rodziny i udać się do przypisanych

---

¹ J. Fajkowski, J. Religa, *Zbrodnie hitlerowskie na wsi polskiej 1939-1945*, Warszawa 1981, s. 270.

jednostek wojskowych. Powszechna mobilizacja wojskowa nie omięła mężczyzn zamieszkałych w Żerechowej².

Już od pierwszych dni września 1939 r. mieszkańcy Żerechowej byli świadkami wydarzeń II wojny światowej. Wbrew powszechnie obowiązującej w opinii publicznej tezie, II wojna światowa nie rozpoczęła się ostrzałem ze szkolnego okrętu liniowego Schleswig-Holstein na Wojskową Składnicę Tranzytową na Westerplatte. 1 września 1939 r. około godziny 4.40 niemieckie Luftwaffe zaatakowało odległy o 21 km od granicy polsko-niemieckiej Wieluń³. Miasto zamieszkiwało w owym czasie 16 tys. osób⁴, z czego około 4200 osób stanowiła ludność żydowska⁵. Pierwszym celem ataku nieprzyjaciela był oznaczony symbolami Czerwonego Krzyża szpital Wszystkich Świętych⁶. Początkowo ludność po zawyciu syren była przekonana, iż są to zaplanowane na ten dzień ćwiczenia Ligi Obrony Przeciwlotniczej i Przeciwgazowej⁷. W wyniku bombardowania zginęło 1200 osób⁸. Zniszczenia zabudowy sięgały 70%⁹. W mieście nie przebywały wówczas żadne polskie jednostki wojskowe¹⁰.

Biorąc pod uwagę odległość, ówczesną małą powszechność samochodów wśród mieszkańców wsi polskich, a także położenie Żerechowej można domniemywać, iż jej mieszkańcy początkowo nie byli świadomi rozpoczęcia wojny atakiem na Wieluń. Jednakże można stwierdzić, że wiedzieli o wydarzeniach odbywających się na terenach bliżej położonych. Po przełamaniu polskiej obrony pod Częstochową 2 września wojska niemieckie zaczęły kierować się w kierunku Piotrkowa Trybunalskiego. W tym czasie gen. Wiktor Thommée wydał rozkaz zorganizowania obrony na odcinku Księży Młyn-Rozprza. Zadanie to otrzymał płk. Ludwik Czyżewski. Zgodnie

---

² Przykład Romana Nicińskiego, pradziadka autora, zmobilizowanego do pułku artylerii lekkiej.

³ E. C. Król, *Polska i Polacy w propagandzie narodowego socjalizmu w Niemczech 1919-1945*, Warszawa 2006, s. 249.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce*, Warszawa 1977, t. 27, s. 23.

⁶ H. Gosk, A. Zieniewicz, *Teraźniejszość i pamięć przeszłości: rozumienie historii w literaturze polskiej XX i XXI wieku*, Warszawa 2006, s. 125.

⁷ K. Janowicz, *Pierwszy dzień: działania lotnicze nad Polską 1 września 1939*, Warszawa 2008, s. 43.

⁸ E. C. Król, *op. cit.*, s. 249.

⁹ E. C. Król, *op. cit.*, s. 249

¹⁰ T. Jurga, *Obrona Polski 1939*, Warszawa 1990, s. 289.

z otrzymanym rozkazem miał utrzymać tę linię obrony do 4 września. Pułkownik dysponując niewielkimi siłami stworzył obronę opartą na 3 wzniesieniach (Borowskie Góry). Pomimo znaczącej przewagi wojsk niemieckich zacięte walki trwały od 2 do 5 września. Obrona Gór Borowskich jest uznawana za jedną z największych bitew kampanii wrześniowej. Szczyty Gór Borowskich wielokrotnie były zajmowane przez Niemców i Polaków. O ofiarności żołnierzy płk. Czyżewskiego świadczy fakt, że podejmowali walkę na bagnety¹¹. Wycofanie Polaków nastąpiło 5 września po otrzymaniu rozkazu. O zwycięstwie Niemców zaważyły wsparcie lotnicze oraz siły pancerne. Obrona Gór Borowskich nazywana jest „Piotrkowskimi Termopilami”¹².

Od pierwszego dnia września trwały bombardowania oddalonego od Żerechowej o 19 km Piotrkowa Trybunalskiego¹³. Miasto to podobnie jak Wieluń i wiele innych miast stało się celem nalotów mimo nie stacjonowania w nich żadnych wojsk¹⁴. Pierwszym celem była stacja towarowa PKP w Piotrkowie¹⁵. W trwających do 5 września nalotach i ostrzałach artyleryjskich zginęło około 150 osób, a zniszczonych zostało około 200 zabudowań¹⁶. Piotrków Trybunalski był także areną zaciętych walk 5 września. Położony był bowiem na głównym szlaku 10 Armii niemieckiej prowadzącym na Warszawę. 4 września wojska polskie zajęły wyznaczone pozycje zarówno w mieście jak i na jego przedpolach na odcinku Kargał-Las – Longinówka. Następnego dnia około godziny 10.00 wojska niemieckie (1 Dywizja Pancerna) po kolejnym bombardowaniu miasta i ostrzale

---

¹¹ *Bitwa pod Borowską Górą*, <http://www.1939.pl/bitwy/niemcy/bitwa-pod-borowska-gora/index.html>, [dostęp: 20.10.2017].

¹² Nazwa „Piotrkowskie Termopile” umieszczona jest na pomniku upamiętniającym bohaterów obrony Gór Borowskich, jest także rozpowszechniana przez miejscową ludność i lokalnych historyków.

¹³ J. Gumkowski, *Eksterminacja ludności w Polsce w czasie okupacji niemieckiej, 1939-1945*, Poznań 1962, s. 24.

¹⁴ W Piotrkowie Trybunalskim stacjonował co prawda w okresie międzywojennym 25 Pułk Piechoty, jednakże w ostatnich dniach sierpnia 1939r. pułk ten przeniesiono na pozycje bojowe 7 Dywizji Piechoty pod Częstochową; zob. *Wrzesień '39 w Piotrkowie*, <https://www.epiotrkow.pl/arttykul/Wrzesien-39-w-Piotrkowie>, 2792, [dostęp: 20.10.2017].

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Najważniejsze wydarzenia z historii Piotrkowa Trybunalskiego*, <http://www.cit.piotrkow.pl/index.php/twk/196-najwazniejsze-wydarzenia-z-historii-piotrkowa-trybunalskiego>, [dostęp: 20.10.2017].

artyleryjskim rozpoczęła próbę zdobycia miasta, jednakże polskie jednostki odparły atak. Po powtórnym ostrzale i ataku lotniczym, po godzinie 14 Niemcy zaczęli stopniowo wypierać polskie wojska z Piotrkowa Trybunalskiego¹⁷.

Najbliżej położone miasto Sulejów, oddalone od Żerechowej o około 18 km również znacząco ucierpiało w pierwszych dniach wojny. W mieście znajdowało się około 7 tys osób. W bombardowaniach trwających od 4 do 6 września 1939 r. zginęło około 700 osób, zniszczenia zabudowy sięgały 80%¹⁸. Ciężkie naloty, w których śmierć poniosło tak wiele osób, a także dokonano wielkich zniszczeń zabudowy mogły być spowodowane dużą liczbą ludności żydowskiej zamieszkującej miasto.

17 września 1939 r. Polska została zaatakowana przez ZSRR. Tym samym kraj ten wykonał tajny protokół do paktu Ribbentrop-Mołotow z 23 sierpnia 1939 r.¹⁹ Atak był zupełnym zaskoczeniem dla strony polskiej. Przekreślił on jakiegokolwiek pozostałe wśród Polaków nadzieję na uratowanie Ojczyzny. Przesądził także o podjęciu decyzji o opuszczeniu przez władze RP terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Celem ewakuacji miało być zapewnienie ciągłości władzy oraz gwarancja jej suwerenności²⁰. Planowano poprzez Rumunię, która zachowywała neutralność w tej wojnie, przedostać się do Francji. W nocy z 17 na 18 września 1939 r. w Kutach Prezydent RP Ignacy Mościcki, premier Felicjan Sławoj-Składkowski, ministrowie, członkowie parlamentu i inni najważniejsi urzędnicy państwowi opuścili Ojczyznę²¹. Władze Królestwa Rumunii mimo obowiązującego układu sojuszniczego z RP, jak również własnych zapewnień o umożliwieniu przejazdu, zdecydowały o internowaniu najwyższych władz

---

¹⁷ *Bitwa pod Piotrkowem Trybunalskim i Tomaszowem Mazowieckim*, <http://www.1939.pl/bitwy/niemcy/bitwa-pod-piotrkowem-trybunalskim-tomaszowem-mazowieckim/index.html>, [dostęp: 20.10.2017].

¹⁸ K. Myszkowska, *Bombardowanie Sulejowa*, <https://sulejowhistoryczny.wordpress.com/2016/11/03/bombardowanie-sulejowa>, [dostęp: 20.10.2017].

¹⁹ *Tajny protokół do paktu III Rzesza - ZSRR z 23 sierpnia 1939*, https://pl.wikisource.org/wiki/Tajny_protok%C3%B3%C5%82_do_paktu_III_Rzesza_-_ZSRR_z_23_sierpnia_1939, [dostęp: 20.10.2017].

²⁰ *Orędzie Prezydenta RP Ignacego Mościckiego z 17 września 1939 r. do obywateli Rzeczypospolitej*, M.P. z 1939 r. Nr 213, poz. I.

²¹ A. Kastory, *Rozbiór Rumunii w 1940 roku*, Warszawa 2002, s. 111.

Rzeczypospolitej²². W związku z tym zdecydowano o nominacji następcy Prezydenta RP. 30 września 1939 r. Ignacy Mościcki wyznaczył na to stanowisko Władysława Raczkiewicz, jednak akt nominacji w celu zachowania ciągłości władzy antydatowano na dzień 17 września²³. W dniu wyznaczenia następcy Mościcki zrzekł się urzędu²⁴. Nowo zaprzysiężony Prezydent Rzeczypospolitej mianował Prezesem Rady Ministrów gen. Władysława Sikorskiego²⁵. Kilka dni później, 6 października działania wojenne zakończone zostały klęską wojsk polskich. Polacy jednak nie mogli pogodzić się z przegraną i utratą odzyskanego zaledwie 21 lat wcześniej po 123 latach zaborów własnego państwa. Pozostali w kraju żołnierze stworzyli największą armię podziemną w okupowanej Europie²⁶. Część z nich jednak wyemigrowała najpierw do Francji, a następnie do Wielkiej Brytanii tworząc tam Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie.

20 września 1940 r. przebywający w Wielkiej Brytanii gen. Władysław Sikorski podjął decyzję o stworzeniu pierwszej polskiej jednostki spadochronowej i o pilnym podjęciu lotów do Polski²⁷. W październiku tego roku koło Manchesteru zorganizowano pierwszy polski kurs spadochronowy, który ukończyło 12 skoczków. Warto jednak zaznaczyć, iż Cichociemni nie stanowili samodzielnej jednostki wojskowej.

Oddział VI Sztabu Naczelnego (przemianowany później na Oddział Specjalny) zajmował się rekrutacją i szkoleniem Cichociemnych. Oddział rozwinął się z komórki składającej się z 13 osób w 1940 r. do ośmiowydziałowego organizmu w roku 1944²⁸. Od początku rekrutację przeprowadzano opierając się o zasadę dobrowolności. Dowódcy wyznaczali wyróżniających się żołnierzy, z którymi członkowie Oddziału VI przeprowadzali rozmowę, która objęta była tajemnicą wojskową. Ewentualna zgoda wyrażona zostać musiała na

---

²² W. Kowalski, *Kryzys prezydencki 1939 roku*, <http://muzhp.pl/pl/c/1386/kryzys-prezydencki-1939-roku>, 20.11.2017.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Protokół zaprzysiężenia Prezydenta Rzeczypospolitej Władysława Raczkiewicza*, M.P. z 1939 r. Nr 218-219.

²⁵ *Pismo P. Prezydenta Rzeczypospolitej do Pana Generała Dywizji Władysława Sikorskiego, mianującego Go Prezesem Rady Ministrów.*, M.P. z 1939 r. Nr 218-219.

²⁶ A. Przewoźnik, J. Adamska, *Katyń: zbrodnia, prawda, pamięć*, Warszawa 2010, s. 326.

²⁷ J. Tucholski, *Cichociemni*, Warszawa 1988, s. 27.

²⁸ *Ibidem*, s. 42.

piśmie²⁹. Należy zaznaczyć, że kandydaci mieli możliwość rezygnacji z udziału w szkoleniu. Nie wiązało się to z żadnymi konsekwencjami. W wyniku rekrutacji chęć udziału w tym przedsięwzięciu zgłosiło 2413 osób, z czego 606 ukończyło szkolenia, 579 uznano za gotowych do zrzutu na terenie kraju. Do końca października 1944 r. dokonano zrzutu 316 Cichociemnych i 28 cywilnych kurierów³⁰.

Szkolenie Cichociemnych nastawione było na jak najwięcej zajęć praktycznych. Szkolenia dzieliły się na podstawowe 4 grupy: zasadnicze, specjalnościowe, uzupełniające, a także praktyki³¹. Szkolenie zasadnicze dla Cichociemnych-dywersantów obejmowało następujące kursy: zaprawy dywersyjno-minerskiej, strzeleckiej i fizycznej; badań psychotechnicznych; spadochronowy; walki konspiracyjnej; odprawowy. Nie zaliczenie kursu zaprawowego skutkowało, co do zasady zakończeniem „przygody” kandydata z Cichociemnymi³²³³. Najbardziej słynnym ośrodkiem przygotowującym kandydatów do skoku był ten zlokalizowany w Largo House, w Szkocji. Nazywany popularnie „Małpim Gajem”³⁴. Z pomocą własnych funduszy i własnymi siłami polscy żołnierze przekształcili zaniedbany pałacowy park w ośrodek szkolenia³⁵. Polacy wybudowali tam także pierwszą wieżę spadochronową na terenie Imperium Brytyjskiego³⁶.

Na kursie odprawowym uczono kandydata nowej tożsamości, legendy o swojej postaci i pochodzeniu. Do dyspozycji kursanta były gazety z okupowanej Ojczyzny. W tym czasie uczono także realiów życia pod okupacją. Otrzymywał także kompletne ubranie cywilne. Kurs trwał do 6 tygodni i ukończyło go 606 kandydatów³⁷. Drugą grupę szkoleń stanowiły szkolenia specjalnościowe. Miały one za zadanie przygotowanie specjalistów w danych dziedzinach. Do tych szkoleń zaliczały się:

- polski kurs wywiadu;

---

²⁹ *Ibidem*, s. 64.

³⁰ *Ibidem*, s. 52.

³¹ *Ibidem*, s. 68.

³² Wyjątek stanowiło nie ukończenie kursu z powodu: przypadkowego zranienia, złamania lub zwichnięcia kończyny.

³³ J. Tucholski, *op. cit.*, s. 69.

³⁴ K. Janicki, *Jak trenowali Cichociemni?*, <http://ciekawostkihistoryczne.pl/2013/10/20/jak-trenowali-cichociemni>, [dostęp: 20.10.2017].

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ J. Tucholski, *op. cit.*, s. 77.

- lotniczy kurs o samolotach niemieckich;
- polski kurs pancerny, przeciwpancerny i kierowców;
- angielski kurs pancerny na sprzęcie niemieckim;
- radiotelegrafistów i radiomechaników
- angielski kurs środków łączności ziemia-lotnik³⁸.

Wśród kursów uzupełniających znajdowały się m. in.:

- polski kurs szturmowy;
- angielski kurs wyrobu materiałów wybuchowych i środków zapalających sposobami domowymi;
- angielski kurs łączności;
- angielski kurs sposobów zmiany wyglądu³⁹.

W czasie praktyk kandydat uczył się sposobów na długotrwałe przetrwanie w terenie. Podczas praktyk dbano o najmniejsze szczegóły, m. in. uczono fachu, który pod nową tożsamością Cichociemny miał znać, np. cukiernik. Praktyki odbywały się w cywilnych zakładach.

Po trwającym kilka miesięcy szkoleniu żołnierz gotowy był do rzutu. Przenoszono ich wtedy do stacji wyczekiwania. Przed odlotem pozostawiał w depozycie wszelkie rzeczy osobiste i pamiątki rodzinne. Samoloty z 6 osobowymi zespołami startowały początkowo z Wielkiej Brytanii, a od końca 1943 r. przede wszystkim z nowych baz we Włoszech.

W czasie lotu do Ojczyzny Cichociemni wyposażeni byli w:

- kombinezon;
- hełm z okularami;
- dwa bandaże elastyczne na kostki;
- dwie gumowe wkładki do butów;
- dwa pistolety automatyczne;
- amunicję do pistoletów (po 50 sztuk na pistolet);
- dwa zapasowe magazynki;
- składany nóż;
- łopatkę;
- latarkę elektryczną z zapasową baterią;
- kompas;
- płaską butelkę z rumem;
- apteczkę;
- płótno impregnowane gumą;

---

³⁸ *Ibidem*, s. 78-80.

³⁹ *Ibidem*, s. 80-81.

- truciznę;
- przybory toaletowe;
- porcję żywności;
- zestaw map;
- pieniądze;
- mapy rejonu lądowania;
- odprawę pieniężną w zaplombowanej puszcze;
- Cichociemni często wyposażeni byli w pas z pieniędzmi dla Armii Krajowej od Rządu na Uchodźctwie⁴⁰.

W 1944 r. na terenie Żerechowej i okolicznych miejscowości działał Oddział Partyzancki „Burza”. Oddziałem tym, utworzonym 11 listopada 1943 r. dowodził Stanisław Karliński ps. Burza^{41,42}. W pierwszych dniach maja 1944 r. do stacjonującego w okolicach Tomawy Oddziału Partyzanckiego „Burza” przybyli: kpt. Zbigniew Kędzierski ps. Konrad- pełnomocnik Komendy Głównej AK do spraw zrzutów oraz mjr Józef Łubnicki ps. Wojna- kwatermistrz Inspektora Piotrków⁴³. Oddział liczący wówczas ponad 100 osób stacjonował u rodziny Niedźwieckich. Liczbę tę oprócz żołnierzy OP „Burza” stanowili także kadeci ze Szkoły Podchorążych w Piotrkowie Trybunalskim oddelegowani celem odbycia szkolenia⁴⁴. Celem wizyty oprócz kontroli oddziału było przygotowanie miejsca zrzutu Cichociemnych i ich odbiór. Po rekonesansie w terenie przy współpracy z dowódcą oddziału wybrano 3 potencjalne miejsca lądowania spadochroniarzy:

- Straszów na polach majątku Grzybowskiego;
- Żerechowa w trójkącie Żerechowa-Tomawa-Kazimierzów;
- Ślepietnica⁴⁵.

Zdaniem partyzantów najlepszą lokalizację dla umiejscowienia zrzutowiska stanowiła Ślepietnica. Od strony zachodniej znajdowała

---

⁴⁰ *Skok*, <http://fundacjaciechociemnych.pl/skok>, [dostęp: 20.10.2017].

⁴¹ S. Burza-Karliński, *W burzy dziejowej. Wspomnienia 1939-1945*, Wrocław 2005, s. 77.

⁴² Stanisław Karliński ps. Onufry, Kruk, Burza od października 1939 r. organizował na terenie ówczesnej gminy Ręczno, a następnie w sąsiednich gminach struktury konspiracyjne.

⁴³ S. Burza-Karliński, *op. cit.*, s.106.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 107.

⁴⁵ *Ibidem*.

się otwarta przestrzeń⁴⁶, która przylegała do lasów Nadleśnictwa Lubień. Lasy te umożliwiały szybki transport i ukrycie sprzętu oraz żołnierzy. Jednakże w miejscowości tej mieszkało 2 Niemców, z którymi wprawdzie nie było problemów, ale kpt. Konrad nie chciał ryzykować. Jako miejsce zrzutu wybrano zatem Żerechowę, natomiast jako placówkę zapasową oddaloną o 4 km ową Ślepietnicę⁴⁷.

7 maja 1944 r. kpt. Zbigniew Kędziński otrzymał potwierdzenie planowanego zrzutu Cichociemnych⁴⁸. Wiązało się to z koniecznością zmiany kwater partyzantów, Stanisław Karliński zarządził wymarsz. Cel wyprawy oraz szczegóły dotyczące akcji trzymano w tajemnicy nawet przed żołnierzami z oddziału. Na miejsce Oddział Partyzancki „Burza” dotarł w nocy z 7 na 8 maja⁴⁹. Jako kwatery służące obserwacji i oczekiwaniu na zrzut wybrano 2 gospodarstwa pod lasem w niedalekiej odległości od placówki odbiorczej. 9 maja grupa złożona z 9 żandarmów z posterunku w Ręcznie oraz 2 granatowych policjantów przyjechała furmankami do Kazimierzowa II. Zajmowali się oni odbiorem narzuconego na polską ludność kontyngentu. W miejscowości tej znajdował się dwór należący do łódzkiego przemysłowca branży odzieżowej pochodzenia niemieckiego - Bennicha⁵⁰. Właściciel przebywał w majątku głównie w okresie wakacyjnym. Od około 2 lat jednak ze względów bezpieczeństwa (obawiał się oddziałów partyzanckich działających w tej okolicy) nie odwiedzał swojej posiadłości⁵¹. W dworze pozostawała służba, a także polscy robotnicy. Zarząd nad majątkiem sprawowali państwo Watmanowie. Małżeństwo to sprzyjało partyzantom, często oferując schronienie

---

⁴⁶ Otwarta przestrzeń na zachodniej stronie zrzutowiska była ważnym kryterium doboru placówki, gdyż najczęściej zrzutu dokonywano w osi wschód-zachód, a także fakt, że samoloty nadlatywały od zachodu.

⁴⁷ S. Burza-Karliński, *op. cit.*, s. 107.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 108.

⁴⁹ E. Wawrzyniak, *Na rubieży Okręgu AK Łódź. Zarys dziejów Inspektoratu Rejonowego i Podokręgu AK Piotrków Trybunalski*, Warszawa 1988, s. 163.

⁵⁰ W opisach wydarzeń mających miejsce w maju 1944 r. w Żerechowej zazwyczaj widnieje pod nazwiskiem „Benich”. Jednakże w Łodzi przemysłowcem był „Bennich”. Różnica w pisowni nazwiska wynikać może z powodu zapisu nazwiska znanego miejscowej ludności w formie fonetycznej. Wśród łódzkich fabrykantów próżno szukać „Benicha”.

⁵¹ Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim (dalej APPT), Zarząd Wojewódzki Związku Bojowników o Wolność i Demokrację (dalej ZWZBoWiD), *Opis pacyfikacji wsi Żerechowa*, sygnatura 157, s. 1.

w dworze fabrykanta⁵². Przybyli żandarmi i granatowi policjanci zaczęli rekwirować i wywozić furmankami cenne przedmioty i meble⁵³. O podróży tego swoistego orszaku drogą, przy której oddział Karlińskiego zajął pozycje osłaniające strefę odbioru spadochroniarzy poinformował patrol zwiadowczy⁵⁴. Mimo chęci i dogodnej okazji do likwidacji żandarmów, którzy wykazywali się niejednokrotnie okrucieństwem wobec ludności, partyzanci musieli pozwolić im odjechać. Rozkaz wydany żołnierzom nakładał najwyższy priorytet na odbiór zrzutu. Nie wiadomo z jakiego powodu jednak wrogowie zatrzymali swoje furmanki i zaczęli strzelać w kierunku pozycji zajmowanych przez Oddział „Burzy”. Polacy zmuszeni zostali do odpowiedzi ogniem, kierując żandarmów i policjantów wprost na pozycje zajmowane przez Podchorążych pod dowództwem mjr Łubnickiego⁵⁵. W wyniku strzelaniny zginęło 9 żandarmów. Starszy z granatowych policjantów wyrzucając swą broń uciekł w kierunku Tomawy. Młodszy zdając sobie sprawę ze swojego położenia zakopał broń w pryzmie obornika po czym poddał się wchodząc do lasu. Partyzanci rozpoznali w nim osobę, którą Armia Krajowa skazała na śmierć za działania wobec mieszkańców Sulejowa⁵⁶. Ukrytą broń odnalazł i przekazał partyzantom miejscowy gospodarz. Tego samego dnia między godziną 14 a 15 do Żerechowej przybyły oddziały SS i Żandarmerii⁵⁷. W nocy przeprowadzili obławę w poszukiwaniu partyzantów w okolicznych lasach, jednak Ci wcześniej bezpiecznie opuścili ten teren. O poranku 10 maja zabrano ciała żandarmów, a do poszukiwań włączono samoloty rozpoznawcze Fieseler Fi 156 "Storch"⁵⁸. Po zakończeniu nieudanej obławy Niemcy rozpoczęli akcję pacyfikacyjną. Na początku spalono dwór Bennicha w Kazimierzowie II *by nigdy więcej nie stał się schronieniem dla partyzantów*⁵⁹. Następnie udali się do

---

⁵² Przykład może stanowić spotkanie Wielkanocne „jajeczko”, które odbyło się w dworze w roku 1943. Gościnność państwa Watmanów potwierdzają także powojenne relacje mieszkańców Żerechowej.

⁵³ E. Wawrzyniak, *op. cit.*, s. 163.

⁵⁴ Wersja przedstawiona przez Stanisława „Burzę” Karlińskiego we wspomnieniach. Według Eugeniusza Wawrzyniaka, oddział partyzantów został zaalarmowany przez zaniepokojonego mieszkańca Żerechowej, E. Wawrzyniak, *op. cit.*, s. 163.

⁵⁵ E. Wawrzyniak, *op. cit.*, s. 163-164.

⁵⁶ S. Burza-Karliński, *op. cit.*, s. 110.

⁵⁷ Zob. przyp. 51.

⁵⁸ *Ibidem.*

⁵⁹ *Ibidem*, s.2.

Żerechowej i okradali gospodarstwa z żywego inwentarza. Po ograbieniu miejscowości około godziny 14.00 pociskami zapalający palono kolejne gospodarstwa⁶⁰. Do budynku szkoły, który jako jeden z nielicznych nie był zbudowany z drewna Niemcy nanieśli słomy po czym podpalili. W wyniku pacyfikacji spaleni uległo 78 gospodarstw tj. cała zwarta zabudowa wsi⁶¹. Niestety, oprócz strat materialnych Żerechowa złożyła także najwyższą ofiarę z istnień ludzkich. Wprawdzie partyzanci z Oddziału „Burza” ostrzegli miejscową ludność⁶², jednak nie wszyscy uciekli. Uciekinierzy znaleźli schronienie w okolicznych wsiach, m.in. Piwakach, Rajsku⁶³. Zginęło 5 mieszkańców Żerechowej⁶⁴:

- Józef Woźniak- wracający z pola, zastrzelony w sadzie obok swego domu;
- Antoni Pelka- starał się ukryć w lesie swoje zwierzęta;
- Józef Macherowski- spalony żywcem w swojej stodole;
- Wojciech Macherowski- zastrzelony po wyjściu z płonącej stodoły, najpierw przestrelono mu ręce;
- Ludwik Niciński- znaleziony przez żandarmów 3 dni po pacyfikacji wsi w gruzach swego gospodarstwa, zastrzelony obok przydrożnego krzyża⁶⁵.

Wobec powyższego niemożliwe było przeprowadzenie akcji lądowania w tym miejscu. Partyzanci udali się do miejscowości Ślepietnica- zapasowego lądowiska⁶⁶. Liczyli, że pilotów nie zmylą pałace się zabudowania i udadzą się nad Ślepietnicę⁶⁷. Załoga Liberatora pod dowództwem kpt. naw. Władysława Krywdy zobaczyła pożar w Żerechowej, lecz brak było świateł sygnalizacyjnych. Wobec czego udali się na placówkę zapasową⁶⁸. W nocy z 10 na 11 maja podczas operacji

---

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² S. Burza-Karliński, *op. cit.*, s. 110.

⁶³ APPT, ZWZBoWiD, *Opis pacyfikacji wsi Żerechowa*, sygnatura 157, s. 2.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ Część starszych, nieżyjących już mieszkańców Żerechowej przedstawiała inne okoliczności śmierci Ludwika Nicińskiego. Wyrok śmierci wykonać mieli członkowie Armii Krajowej, Niciński miał podszywać się pod partyzantów. Jednak na chwilę obecną nie są znane dowody będące potwierdzeniem tej tezy.

⁶⁶ S. Burza-Karliński, *op. cit.*, s. 111.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ E. Wawrzyniak, *op. cit.*, s. 165.

pod kryptonimem „Weller 27” z bazy w Brindisi na terenie Włoch do Polski przerzucono 6 Cichociemnych i 1 kuriera⁶⁹:

- ppor. Jan Bienias, ps. Osterba;
- ppor. Kazimierz Bernaczyk, ps. Rango;
- kpt. Bohdan Kwiatkowski, ps. Lewar;
- ppor. Zdzisław Straszyński, ps. Meteor;
- ppor. Zygmunt Ulm, ps. Szybki
- kurier: ppor. Stanisław Niedbał-Mostwin, ps. Bask.

Wbrew powszechnie krążącej wśród okolicznej ludności w maju 1944 r. nie dokonano w miejscowości Żerechowa zrzutu Cichociemnych.

Mało znane wydarzenie miało jednak miejsce kilka miesięcy później w październiku 1944 r. W nocy z 16 na 17 października w opisywanej miejscowości miało miejsce lądowanie Cichociemnych. Żerechowska placówka odbiorcza uzyskała kryptonim „Newa”. W czasie operacji „Wacek 1” przerzucono 6 skoczków⁷⁰:

- sierż. Władysław Flont, ps. Grandziaron;
- ppor. Władysław Godzik, ps. Skrzat;
- kpt. Teodor Hoffmann, ps. Bugaj;
- płk dypl. Waław Kobylński, ps. Dziad;
- mjr Mieczysław Pękala, ps. Bosak
- rtm. Jan Różycki, ps. Busik.

W tym samym czasie odbywał się lot innej ekipy na lądowisko w okolicach Częstochowy. Załoga samolotu nie mogła jej jednak odnaleźć, po czym skierowała się na „Newę”. W ramach operacji „Połdek 1” w Żerechowej wylądowali:

- mjr Jerzy Emir-Hassan, ps. Turek 2;
- kpr. Aleksander Makagonow, ps. Wschód;
- por. Bruno Nadolczak, ps. Piast;
- ppor. Stefan Przybylik, ps. Gruch;
- płk. Roman Rudkowski, ps. Rudy.

Razem z wyżej wymienionymi skoczkami wyskoczył jeszcze ppłk Leopold Krizar, ps Czeremosz. Najprawdopodobniej w wyniku zaplątania w taśmy spadochronów poprzedników, bądź wobec wady mechanizmu otwierającego jego spadochron, był ciągnięty przez samolot, po czym spadł z nieotwartym spadochronem w okolicach Koń-

---

⁶⁹ J. Tucholski, *op. cit.*, s. 174.

⁷⁰ *Ibidem*, s. 180.

skich⁷¹. Zagadka związana z przyczynami śmierci nie została dotychczas w sposób fachowy przebadana. Próbę wyjaśnienia przyczyn podejmuje Henryk Myśliński⁷². Po latach Stefan Przybylik występując w filmie z 2008 r. reżyserowanym przez Pawła Kędzierskiego pt. „*My Cichociemni. Głosy żyjących*” tak wspominał lądowanie: *Niepowtarzalne przeżycie. Każdy to zresztą inaczej przeżywał. Jeden wyciągał broń, tego owego Ja po prostu przytuliłem się do naszej polskiej ziemi i się rozbeczałem. To było dla nas coś fantastycznego, że przylecieliśmy tutaj, żeby walczyć z wrogiem w kraju.*

Żerechowa jest miejscowością o bardzo bogatej, choć nieco zapomnianej historii. W artykule tym przedstawiono jedynie drobny, najtragiczniejszy jej wycinek. Sama II wojna światowa przyniosła wiele cierpienia mieszkańcom Żerechowej. Pacyfikacja stanowiła apogeum. Wiele jest innych tragicznych zdarzeń, przykładowo: wywózki mieszkańców do obozów koncentracyjnych⁷³, zastrzelenie w 1943 r. Józefa Rusina⁷⁴, czy wywózki ludności (w tym dzieci) do III Rzeszy na przymusowe roboty⁷⁵. Celem artykułu jest jednak przybliżenie historii z maja 1944 r., a także związanej z lądowaniem Cichociemnych w Żerechowej.

Abstract

Events of 1944 in Żerechowa

The article concerns the tragic event in history of Żerechowa in 1944. Żerechowa is a small village in Piotrkow County. After the defeat in September 1939, the Poles formed the resistance movement. Many partisan groups fought with German occupiers. At the same time in France, and later in the UK were created Polish military formations. Polish Armed Forces in the West was formed to fight against Nazi Germany. In May 1944, in Żerechowa, partisans waited for „Silent Unseen”. „Silent Unseen” were the Polish elite special forces, which were parachuted into occupied Poland.

---

⁷¹ *Ibidem.*

⁷² Zob. H. Myśliński, *Śmiertelny skok „Czeremosza”*, <http://zeszyty-kombatanckie.pl/smiertelny-skok-czeremosza>, [dostęp: 20.10.2017].

⁷³ Przykład Jana Sobczyka wywiezionego do Gross-Rosen, archiwum prywatne autora.

⁷⁴ Zob. przyp. 63.

⁷⁵ Przykład Krystyny Kulik, archiwum prywatne autora.

In 9 May partisans fought a battle with German police, killing Germans. In retaliation, the village was destroyed and 5 inhabitants were killed. Paratroopers landing in Żerechowa was canceled. However in October 1944 in this village landed 11 paratroopers.

The article is based on scientific literature, memories of witnesses and archival sources. The sources used include archival materials from the State Archives in Piotrków Trybunalski.

Keywords: Żerechowa, second world war, resistance movement

Słowa kluczowe: Żerechowa, druga wojna światowa, ruch oporu

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim, Zarząd Wojewódzki Związku Bojowników o Wolność i Demokrację, *Opis pacyfikacji wsi Żerechowa*, sygnatura 157.

Źródła drukowane

Orędzie Prezydenta RP Ignacego Mościckiego z 17 września 1939 r. do obywateli Rzeczypospolitej, M.P. z 1939 r. Nr 213, poz. I.

Pismo P. Prezydenta Rzeczypospolitej do Pana Generała Dywizji Władysława Sikorskiego, mianującego Go Prezesem Rady Ministrów., M.P. z 1939 r. Nr 218-219.

Protokół zaprzysiężenia Prezydenta Rzeczypospolitej Władysława Raczkiewicza, M.P. z 1939 r. Nr 218-219.

Burza-Karliński S., *W burzy dziejowej. Wspomnienia 1939-1945*, Wrocław 2005.

My Cichociemni. Głosy Żyjących., Paweł Kędzierski, Polska 2008.

Opracowania:

Bitwa pod Borowską Górą, <http://www.1939.pl/bitwy/niemcy/bitwa-pod-borowska-gora/index.html>.

Bitwa pod Piotrkowem Trybunalskim i Tomaszowem Mazowieckim, <http://www.1939.pl/bitwy/niemcy/bitwa-pod-piotrkowem-trybunalskim-tomaszowem-mazowieckim/index.html>.

Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, t. 27, Warszawa 1977.

Fajkowski J., Religa J., *Zbrodnie hitlerowskie na wsi polskiej 1939-1945*, Warszawa 1981.

Gosk H., Zieniewicz A., *Teraźniejszość i pamięć przeszłości: rozumienie historii w literaturze polskiej XX i XXI wieku*, Warszawa 2006.

- Gumkowski J., *Eksterminacja ludności w Polsce w czasie okupacji niemieckiej, 1939-1945*, Poznań 1962.
- Janicki K., *Jak trenowali Cichociemni?*, <http://ciekawostki.historyczne.pl/2013/10/20/jak-trenowali-cichociemni>.
- Janowicz K., *Pierwszy dzień: działania lotnicze nad Polską 1 września 1939*, Warszawa 2008.
- Jurga T., *Obrona Polski 1939*, Warszawa 1990.
- Kastory A., *Rozbiór Rumunii w 1940 roku*, Warszawa 2002.
- Kowalski W., *Kryzys prezydencki 1939 roku*, <http://muzhp.pl/pl/c/1386/kryzys-prezydencki-1939-roku>.
- Król E. C., *Polska i Polacy w propagandzie narodowego socjalizmu w Niemczech 1919-1945*, Warszawa 2006.
- Myszkowska K., *Bombardowanie Sulejowa*, <https://sulejowhistoryczny.wordpress.com/2016/11/03/bombardowanie-sulejowa>, 20.10.2017.
- Myśliński H., *Śmiertelny skok „Czeremosza”*, <http://zeszytykombatanckie.pl/smiertelny-skok-czeremosza>.
- Najważniejsze wydarzenia z historii Piotrkowa Trybunalskiego*, <http://www.cit.piotrkow.pl/index.php/twk/196-najwazniejsze-wydarzenia-z-historii-piotrkowa-trybunalskiego>.
- Przewoźnik A., Adamska J., *Katyń: zbrodnia, prawda, pamięć*, Warszawa 2010.
- Skok*, <http://fundacjacichociemnych.pl/skok>.
- Tajny protokół do paktu III Rzesza - ZSRR z 23 sierpnia 1939*, https://pl.wikisource.org/wiki/Tajny_protok%C3%B3l_C5%82_do_paktu_III_Rzesza_-_ZSRR_z_23_sierpnia_1939.
- Tucholski J., *Cichociemni*, Warszawa 1988.
- Wawrzyniak E., *Na rubieży Okręgu AK Łódź. Zarys dziejów Inspektoratu Rejonowego i Podokręgu AK Piotrków Trybunalski*, Warszawa 1988.
- Wrzesień '39 w Piotrkowie*, <https://www.epiotrkow.pl/arttykul/Wrzesien-39-w-Piotrkowie>, 2792.